

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

Redacția și Administrația
BUCUREȘTI
Strada Regală, 6

SUB DIRECȚIA UNUI COMITET

ABONAMENTUL
10 Lei pe an

EXPOZIȚIA GRIGORESCU

Acel rege-al poeziei, veșnic tânăr și fericire...

După ce Ateneul din București a adăpostit sarbedele amintiri de școală ale profesorilor de desemn și pretențioasele produse de modă, cu Veneții de noroiu și plumb și, în schimb, cine știe ce Londre de azur și aur. ale imitatorilor picturii celei mai nouă, mai ciudate și mai șirete din bătrina străinătate, — un răspîditor de lumină, de poezie, de fericire se coboară. Grigorescu a luat în stăpînire sala expozițiilor.

Tablourile s'au înșirat din bielușug pe pereții vulgari, și modesta sală a suferit o prefacere minunată. Soarele de iarnă care abia e îngăduit să pătrundă, e uimit de bucurie că, în această vreme de moarte a munților, cimpiilor și apelor, el poate să dezmierde cu slabele-î raze geroase privescî adevărate ale primăverii. Și în suflul tuturor oaspeților acestui palat al vrăjitorului bun se coboară ca o solie de mulțămire senină.

*

Sînt multe tablouri nouă, unele din ele necunoscute, iar altele pe care le-a creat bătrîneța puternică a pictorului. Poate chiar în această nouă expoziție — cele multe înainte! — e o nuanță nouă: lingă visul singuratec al păstorului în natura blîndă, minioasă sau împăcată după o furtună, lingă rătăcirea patriarhală a carelor pe drumuri și potece, iea astăzi un loc mai mare *casa*: bordeiul sărac năbușit de buruiiană, căsuța gospodarului, albă supt căpița bălaie a stuhului, locuința chiaburului care zimbește prin ferești largi și se încunjură de cingătoarea strălucitoare a florilor de grădină.

Mai departe decît dînsa mai este ceva: munca grea, mulțămirea puțină, bojbăirea în întunec a celui ce păzește oile supuse, ce mină boii răbdători și înalță cu minile sale nedibace păreții de vergi și humă ai colibelor. Pictorul pastorei zimbitoare, albei idile nu se amestecă însă în aceste lumi turbure, unde e chemat să pătrundă

alt sufler, chinuit și el și întunecat. Din lumea țărănească răsar deosebi în afară de cadrul fermecător al naturii numai cite un obraz roșcovan de bade, cite o fetiță trandafirie, cu ochii naivi supt genele de aur, — un tip, acesta din urmă, care te privește drept în ochi din toate colțurile expoziției, fără sfială și fără curiozitate, cum te-ar privi o rază sau o floare. Înaintea lumilor nenorocirii, ale muncii și păcatului, acest cîntăreț al celui mai curat ideal, se oprește.

Și din această nouă desfășurare a marelui său talent cinstit, pictorul din Cimpina apare cu aceleași trei mari însușiri, pe care până acum nu le împarte, nici în cea mai mică măsură, cu nimeni.

Cea mai însemnată din ele, nota dominantă a sufletului său de artist, e *adevărul*. Tablourile sale sînt reale, autentice, cu totul în același înțeles în care e autentic un vechiu hrisov, cu scriptura sa deosebită, cu podoabele sale particulare, cu stilul său anumit, cu pecetea sa, ce nu se poate născoci de un interesat. Aceste lucruri au fost și sînt, — dar noi am știut de ele, de și trăim în mijlocul lor, numai cînd acest pictor a venit să ni spuie, pe cînd atîția mizgiliau din amintire sau din fantasmă, că țara noastră, țara *neamului nostru are acest cer, această lumină, aceste perspective și că fiii ei cei mai adevărați, supt pînzăturile lor aspre, au, cînd sînt veseli, acest zîmbet, și acest înțeles în ochii adînci atunci cînd îi fură taina vieții sau a firii*.

Grigorescu nu caută, nu combină, nu potrivește prin nici-un meșteșug, măcar din cele mai îngăduite și mai intrate în obiceiul tuturor pictorilor. El nu se gîndește că din potrivirea cutărui grup cu o anumită natură ar putea să rezulte un efect, care poate să intereseze și să placă. Goana după subiect, după subiectul nou cum se zice, îi e cu desăvîrșire necunoscută și, de sigur, neînțeleasă. *Noul* e în ochii săi, în acei ochi străbătători, de diamant negru, și *acel nou* nu e momeală, ingeniositate, prefacere sau prefăcătorie, ci e *adevărul*: mărimea sufletului său curat se înfrățește de-a dreptul cu aceeași mărime curată a naturii. Mina se mișcă de la sine și bucata de pînză se prefacă într'o destăinuire fermecătoare a amănuntului de viață ce a răsărit în calea pictorului. El n'ar ști însă să deosebească partea lui în această veșnicire a unui colț din lumea noastră. În frăția de toate zilele cu natura, nu s'a gîndit nici-o dată să facă o hotărnicire a stăpînirii sale. Ce e al ei, e și al lui; ea-l împărtășește cu toate frumusețile; el le privește pe toate, le reproduce cu o măreață supunere, care-l înalță mai mult decît orî-ce invenție trufașă. Arta lui, totuși așa de puternic personală, prin osteneala îndelungată, prin jertfa de o viață întregă cu care a cucerit-o,

ajunge la acea culme, păstrată pentru foarte puțini aleși: impersonalitatea. Nu zici alta decît că: e așa, e cu adevărat așa, și e foarte frumos, pentru aceia. Natura binevoește a iscăli ceia ce a ieșit din mina închinătorului ei celui mai sincer.

A doua însușire e *poesia*. Există o poezie fabricată, o poezie de manufactură, care se înjgheabă lesne în afară de lucrurile care sînt, poesia decorurilor de carton și subiectelor rare, străine, vechi, fantastice. Dar e și o alta, o mare poezie sfoasă, pentru găsirea căreia se cere și vitejia, și răbdarea, și nevinovăția unui suflet de Făt-Frumos al poveștilor. Cea d'întăiu trebuie neconținut reinnoită, dreasă, spoită; cealaltă e de o credință veșnică și nu se dezlipește niciodată de cel care a cucerit-o. Ea se îmbină de acolo înaintea cu gîndul, cu spusa sa și fapta cuceritorului. Din tablourile lui Grigorescu ea nu s'a despărțit și nu se va despărți nici-odată, și pare așa de simplă, încît neînțelegătorul își închipuie poate că se găsește pentru orice trecători la răs pintie, pe cînd pentru a o găsi și robi trebuie tot avîntul neobosit al unui suflet mare.

Grigorescu e fecund, *bogat*, — nemărgenit în această însușire a lui. Bătrîneța sa e aproape tot așa de harnică precum i-a fost anii tinereții. Unii pot găsi că el a făcut multe tablouri. Pentru din-sul, cred că această noțiune nu există. El ascultă de chemări ce nu se discută, și aceste chemări îi vin așa cum voiesc ele. Nu se teme decî și nu se laudă pentru îmbielșugarea operei sale.

Pentru a fi însă astfel, îi trebuie viața pe care o are, pe care și-a făcut-o. Cetitorule al ziarelor pline de informații despre oameni, omuleți și neoameni, ce știi despre ceia ce s'ar putea numi biografia lui Grigorescu? Auzit-ai vre-odată că a mărturisit cuiva principiile sale estetice, că a vorbit de alcătuirea unei lucrări a sale, că și-a trîmbițat isprăvile sa și planurile? Îl știi ca e prieten cu X și dușman cu Y?

Nu, nimic din toate acestea. Ce minunat s'a strecurat din viață și ce deplin l-a înghițit arta! Cînd te gîndești la el, pe care-l cunoști poate, dar pare că tot nu-l cunoști, că nu ți-a stat pe scaun, că nu ți-a strîns mina, că n'a vorbit în auzul tău, — ți-l închipui undeva departe, cu părul cel mai alb și ochii cei mai tineri, bătrîn, frumos și bun, primind, în loc de prieten, cu o nesfîrșită iubire, fiecare zi nouă care-î bate la fereastră cu noutatea ei desăvîrșită, și mulțămînd pentru acest dar de viață prin confundarea zilnică cu natura în aceiași operă de artă.

MĂGHERANIÎ

Au înflorit iar măgheranii și n'a prins nimene de veste,
 Și-acum se trec, cum trec pe lume atâtea vieți ce păn'la moarte
 S'ascund în numărul mulțimei și umilite staă de-o parte,
 Cum sta între surori sfioasa cenușăreasă din poveste.

Tăcuși și triști se trec în taină cu fruntea în pământ plecată
 Și nici o mină către dinșii nu se întinde ca să-î rumpă,
 Căci fetele așa's făcute ca să le placă haina scumpă
 Și ei, sârmanii, n'au nimică să poată-ademeni o fată.

Dar cum mor formele spre seară și crește luna fără veste,
 Un miros blînd cum nu-e altul pătrunde-atît de cald și dulce,
 Că fetele, uitînd de noapte și că e ceasul să se culce,
 Rămîn până tîrziu pe gînduri, oftînd cu dor lîngă fereste.

Oftează fetele, și nu știu, a doua-zi de dimineață,
 Cînd se coboară în grădină, că'n biata floare cenușie
 Ce se ascunde umilită, e-atît parfum și poezie...
 Și măgheranii mor în taină cum au trăit întreaga viață...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. ANGHEL.

UN ȚIPET

...E mult de-atunci. Colindam țara într'o căruță cu covergă de piele.
 Doi cai voinici de munte trăgeau căruța, fără țintă, pe drumuri lungi și
 necunoscute.

Într'o seară ploioasă de toamnă, m'am trezit într'un tîrgușor mohorît,
 singuratic. O grămadă de clădiri negre, în mijlocul unei cîmpii nemărginite.

Pînă atunci nu mai văzusem tîrgușorul acela; nici n'auzisem de el. De
 atunci nu l-am mai văzut; i-am uitat chiar și numele.

Stăteam la o fereastră zoioasă, într'una din odăile mohorîte și reci ale
 hanului negru.

Privește tristă. Case pustii, în toate părțile, își ridicau acoperișurile
 negre, prin valurile de piclă. La dreapta, la stînga, o uliță îngustă, plină
 de noroi și de ochiuri întunecoase de apă. Peste drum, o fierărie din
 care isbucnea o lumină vioae și în care se auzeau bătăi de ciocane. Și
 peste toată întinderea de acoperișuri negre, ploaia de toamnă țîrîia sub-
 țire și vînată, ca painjeniișul, prin pînze mari de neguri. Tăcere pretutin-
 deni; numai peste drum, în fierărie, sfada răsunătoare a nicovalei și a
 ciocanului. Din întunericul cocioabelor, pe ici, pe colo, răsăreau lumini

galbene, în cununii fumurii, întinzînd fire tremurătoare de aur prin noaptea de toamnă.

Stăteam la fereastră pe gânduri, în odaia întunecoasă și rece. Noaptea neguroasă cucerise deplin grămada neagră de case. Piclele grele îmi apăsau și mie sufletul. Sumedenie de gânduri veneau din necunoscut și coborau în necunoscut. Cîteodată, începeam să număr bătăile de ciocane: număram pe cele înădușite, pe cele care păleau în plin, număram pe cele răsunătoare; număram oftările grele ale foilor... Și, în răstimpurile de liniște, ascultam picușurile streșinei în bălțile de apă, regulate și dulci: parcă pica în pahare de cristal.

De la o vreme, am început să privesc mai cu luare-aminte în baratca înflăcărată a fierarului. Două trupuri, unul uriaș și altul pitic, se frămîntau în lumină, ridicau și lăsau ciocane, în roate mari de stele. Cînd tăceau ciocanele, prindeau a gifii foile. Atunci, în lumina focului, zăream chipul aspru al uriașului. Acela trebuie să fie stăpînul, gîndeam eu. O față în-negrită de fum; sub stogul încilcit de păr, doi ochi arzători, ca de lup; un nas gros în mustăți roșcate, tunse; și, între mustățile tunse și barba țepoasă, două buze mari, negre, arse. Făcea pași mari, prindea în clește bucăți de foc, le punea pe nicovală și începea să bată cu ciocanul, în-virtind dreapta vînjoasă pe deasupra capului. În lumina roatelor de stele părul și barba licăreau ca aramă.

Am deschis fereastra. Bătăile de ciocane au izbucnit cu putere; roatele de neguri umede m'au învăluit. Auzeam lămurit țîriitul ploii și murmurul cristalîn al picușurilor, în bălțile de apă. Noaptea era jilavă și rece; în jilăveala aceasta, țîrgul părea amorțit; nici o umbră nu trecea prin ulița pustie. Cununa de fin din capătul prăjinei se legăna încet, nu departe de mine.

Vuetul fierăriei sfișia greu amorțeala țîrgului. Cînd tăceau ciocanele, liniștea tristă se potrivea mai bine cu pustiuul caselor negre, cu țîriitul ploii, cu apăsarea de moarte a negurei. Atunci cei doi salcîmi din coasta de miază-noapte a hanului, prindeau să foșnească jalnic, încet, — așa cum foșnesc seara copacii de pe morminte.

Cît am stat așa, nu știu. Ciocanele băteau, foile ofta, ploaia țîria, streșinile picura; mă cuprinsese și pe mine amorțeala țîrgușorului pustiu. Deodată, o suflare aspră trecu pe fereastră, mă învălui într'o pînză de răceală și mă deșteptă.

Ploua mai tare și pornise vîntul, — un vînt răsunător de toamnă. Roate de neguri treceau prin întuneric, cu stropi reci și deși de ploae. Un zgomot greu, — parcă umbla cineva pe case tăbluite, — alerga prin țîrgușorul amorțit; cununa de fin din vîrfurile prăjinei se zmuncea scîrțîind din legăturile ei; salcîmii fișîiau cu jale, cutremurați de durere. Vîntul trecea prin ulița îngustă, se înfunda țiuind pe supt acoperișurile negre, șuera prin mormintele de vînt de pe creasta caselor, bubuia izbînd firme de tablă...

Orășelul se deștepta, înviase acuma, în buciurăle vîntului de toamnă.

O muzică tristă, înfiorătoare se dezlănțuise și ciocanele fierarului, în scînteile spulberate din vîlvătăi, parcă bătea tactul melodiilor sălbatice. Cîinii se deșteptase și, în întunericul adînc, prin ploaia rece, scoteau urlete jalnice, ca niște strigări prelungi de corn.

Deodată zăresc o arătare în capătul uliței. Cine să fie? Întrebarea aceasta era zadarnică, căci, chiar de ași fi văzut deaproape arătarea, tot nu puteam ști cine-i. Un străin, o umbră care trece, — gîndii eă. Văd că se apropie, tiptil, de o casă înaltă în care se zărește lumină, și, deodată, intră în întunericul zidurilor.

Mă uit mai bine. Casa și baratca fierarului nu sînt despărțite prin zăplaz. Casa-i în fund, departe și baratca e în față, la răsîntie. Casa trebuie să fie a fierarului. Da. Și nevasta fierarului veghează.

Pe cînd gîndeam acestea, zăresc iar umbra. Vine încoace, spre răsîntie pe lingă zăplazul casei fierarului. Se apropie de baratcă, se uită înlăuntru prin crăpăturile oblonului care scrișnește în balamale. Apoi se depărtează, călcînd la întimplare, prin glod, și iar se apropie. — Vîntul răsunător al toamnei îl bate, ploaia îl învăluie; înlăuntru foile oftează greu.... Umbra stă puțin în loc, la îndoială, apoi, deodată, intră în lumina ușei. L-am văzut bine. E un om bărbos, cu nasul roș, îmbrăcat c'o redingotă lungă, sfișiată și cu niște pantalonî strîmți, scurți, pînă la glesne. Botinele i-s întoarse la vîrf, ca niște patine. Scoate, cu hotărîre, minile din buzunarele pantalonilor, își îndeasă bine pînă la urechi, o pălărie pleoștită, ca o ciupercă și își face vînt în fierărie.

Ciocanele, foile, tac. Aud, prin undele mai slăbite ale vîntului, vorbe. Mă plec și ascult.

«Bună-seara!» zise fierarul. — A răspuns.

Uriașul și-a răzimat ciocanul de butuc, și-a vîrît mînile în buzunarele pantalonilor și șade înaintea omului bărbos.

«Ce-i? ce vraî?...» răcnește el apoi, cu glas răgușit.

Bărbosul tace și își întoarce privirile spre ucenic. Fierarul se uită și el la ucenic; apoi scoțește prin buzunar, scoate un gologan și-l zvîrle băiatului.

«Du-te și adă un pac de tutun!» Ucenicul a eșit.

«Ce vraî?» zice iar fierarul.

Bărbosul tace; își strînge redingota la piept, ese în ușa și se uită în toate părțile. Apoi se apropie de uriaș, i se pleacă la ureche și-i șoptește ceva.

Fierarul rămîne înlemnit cu ochii licăritori ațintiți asupra bărbosului care face semne repezi din cap.

«Cum? ai văzut tu?»

— Da-da-da...

— Acum, în ia-seară?

— Da-da-da...»

Fierarul se pleacă, cuprinde ciocanul în tăcere, cu dreapta; cu stînga

ia cleștele; apoi scormolește în foc și scoate o bucată roșie de fier. O pune pe nicovală și prinde a o bate cu ciocanul.

Vîntul se ogoae puținel, trece cu oftări duioase pe la fereastra mea. Fierarul s'a oprit.

«Du-te dracului! zice el cu ochi înflăcărați; erî ai spus minciuni!..»

— Eri? răspunde repede și pe nas bărbosul; *togmai!* crezi că te fac așa numai, să-mi dai... hm! Pe unde ai intrat în casă?

— Pe unde? pe aici, pe dinfață!

— *Togmai!* vezi? Asta-i: a eșit pe din dos...»

Fierarul se încruntă și ridică ciocanul; bărbosul se ferește; ciocanul cade pe bucata de fier și prinde a bate în ea.

Uriașul iar s'a oprit.

«Ai văzut tu, cu ochii tăi?

— Da-da-da!

— Du-te și adă șipul cela de colo...»

Vîntul venea cu virtējuri de ploae și vijiiā prin salcimi. — Omul cu nasul roș a adus un șip verde. Glasuri n'aud. Dar vād pe uriaș că pune garafa la gură și trage, pe urmă o dă bărbosului și bărbosul răstoarnă capul pe spate și stă mult așa, mult, — parcă a încremenit. Apoi se îndreaptă, privește sticla în zarea focului și iar o pune la gură. Cînd o lasă vād că nasul s'a făcut vînăt, iar obrazul vișiniū. Pune șipul într'un colț, se pleacă la urechea fierarului, îi șoptește ceva, apoi ese, clătîndu-se Începe a călca, ca din pod, prin noroiul întunecos al uliței, apoi pornește șovāind spre partea de unde a venit. Calcă la dreapta, la stînga, parcă îl poartă vîntul.

Fierarul a rămas pe gînduri, cu ciocanul în lungul trupului, cu buzele arse întredeschise. Se uită înainte și ochii îi licăresc în lumină. Deodată prinde a bate cu minie fierul pe nicovală.

Iar s'a oprit, iar se gîndește. Face ciți-va pași pînă 'n fundul bārătcei se uită spre casă, prin crăpături. În casă, tot se vede lumina galbenă.

Se întoarce, viră fierul în foc și trage de cumpăna foilor. Lumina cărbunilor izbucnește și părul fierarului sclipește ca arama. Pe cînd foile gifie, fierarul se uită încruntat înainte.

Ucenicul s'a întors. Stăpînul ia pacul de tutun, îl viră în buzunar. Apoi înșfacă ciocanul, prinde cu cleștele bucata roșie de fier și începe a o bate iar, cu minie. Ucenicul bate și el cu barosul. Se cutremură baratca.

Apoi, larma contenește. Uriașul a rămas gîndindu-se, cu ciocanul în lungul trupului. Deodată, se îndreptă către ucenic, îi spune ceva și ese, prin fund.

Îl urmăresc prin ploaie și prin întunericul rece. Umblă ca o umbră, prin ogradă. S'a apropiat de ușă. Ce-a făcut? Mi se pare că a legat-o. Se cufundă după aceia în întuneric și iar ese: două umbre mari joacă în jurul lui... Doi cîni... Ce gînduri are omul? Ese iar în lumina bārătcei,

singur, cu ciocanul greu în mână; mai spune ceva ucenicului și ese în drum, se strecoară încovoiat pe lângă zăplaz.

Ucenicul bate, cu ciocanul, bucata de fier pe nicovală. Uriașul pășește prin noroi și prin bălți întunecoase de apă. Trece pe hudîța neagră, îl zăresc o clipă în dosul casei lui; pe urmă nu-l mai văd.

Și vîntul răsunător al toamnei bătea din ce în ce mai tare; aducea roate de ploaie rece, într'un întuneric adînc, sub cerul jos plin de nourî ca păcura. În jalea sfișietoare a vîntului, răzbăteau urlete dureroase, ca suflări cumplite de durere.

Deodată lumina din casa fierarului începu să tremure; se întuneca cîte-o clipă și iar apărea, apoi prinse să alerge: isbucnea, pe rînd, la geamul acesta, la celalalt, se întorcea, lumina iar geamul dintăi, într'o fugă nebună. În tirgul jilav și întunecos, numai lumina aceasta vie alerga speriată. Parcă năvălise vîntul de afară înlăuntru și o sufla în toate părțile.

Și iată că o fereastră se deschise repede. Lumina fugară rumeni un chip speriat de bărbat; doi ochi holbați cercetară noaptea umedă a ogrăzii... Dar zăvozi, jos, începură să zăpăiască, minioși. Chipul răvășit stătu neclintit o clipă, tresări; ferestrele se închiseră; și lumina iar începu să alerge, ca dusă de vînt, pe la geamuri.

Deodată se stinse. — Casa părea moartă. — Un țipăt lung, slab, un vînt de groază... Nu știu, mi s'a părut că-l aud, ori chiar l-am auzit. Nu mî-am putut da seama.

Casa tot în întuneric rămase, sub ploaia rece și mocnită de toamnă; salcîmii fișiau cu jale, cutremurați de durere, ca într'un cimitir.

Am plecat înainte de a se face ziuă, în căruța mea cu covergă de piele. Caii m'au dus fără țintă, pe drumuri lungi și necunoscute. În tirgușorul acela n'am mai fost niciodată; i-am uitat și numele... Și totuși, cîteodată, mă gîndesc la uriașul cu ochi de lup, cu barba arămie și cu buzele arse. În unele nopți de toamnă, văd lumini zbuciumîndu-se, aud doiniri triste de vînt, aud urlete jalnice, ca strigări prelungi de corn, — și mă gîndesc la drama rămasă, pentru mine, fără sfîrșit.

MIHAI SADOVEANU.

VERSURI VECHI

Vremea acopere toate, vremea piarde toate,
 Vremea strică cite sînt, vremea aduce moarte:
 Iar numai adevărul în veci moștenește
 Vremile descopere și toate păzește.

(De GHENADIE DIN COZIA, 1747: traducere.)

ZECE MAIÛ

S'aprint lumini lângă lumine
 Și flutură steag lângă steag —
 Te simți mai viu, mai bun, și-ți vine
 Să 'mbrățișezi pe toți de drag.
 E ziua neamului ne'nvins —
 E zece Maiü. Tot cerul pare
 Un lampadar imens, aprins
 Anume pentru sărbătoare.

Tirît de valuri fericite
 Mergi fără țintă, n'ăi popas...
 Trăsuri și care înflorite
 Abea străbat pe străzi la pas.
 Sub arcuri vii de lampioane
 Tot curge lumea pe 'ndelete --
 Copii și zine din balcoane
 Împart surîsurî și buchete.

E ris, e farmec, e mișcare...
 Rachete — crainici luminoși —
 Se 'ntrec să cheme la serbare
 Pe zeii toți și pe strămoși.
 Ș'n seara-aceasta sfintă, plină
 De amintiri și de mister,
 Durează drumuri de lumină
 Între pămînt și între cer...

Părtaș al fericirii sfinte
 Stă Luminatul Craiü de-o parte—
 De-odată 'i fulgeră prin minte
 Vedenii dintr'un cîmp de moarte.
 Un gînd a prins să-l înfioare
 Și ochii lui se umezără:
 De la obșteasca sărbătoare
 Lipsesc acei ce-o pregătiră...

P

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DRAMA LUI EMINESCU:

BOGDAN-DRAGOȘ.

— CÎTE-VA CONSIDERAȚII GENERALE —

Comoara neprețuită, pe care ni-a lăsat-o Eminescu: în manuscrisele sale, cuprinde, cu foarte puține excepții, aproape numai fragmente, lucrări neisprăvite sau neînchegate definitiv, unele chiar abia începute, ce nu se pot publica fără de un studiu critic amănunțit, care să le pună în lumina lor cea adevărată. Cu toate acestea, importanța moștenirii literare a poetului este din cele mai mari, căci ni se dă prilejul rar de-a privi și de-a cerceta în colțurile cele mai tainuite din intimitatea unui artist genial; ni se arată, în toată desordinea, dar și în tot bielsugul său, atelierul în care zac inspirațiile, proiectele, studiile de aproape douăzeci de ani ale lui Eminescu, din epoca în care boala neiertătoare a nebuniei nu apucase a-i întuneca sufletul și a-i sfărîma puterile trupești.

Din manuscrisele lui, poetul răsare cu o personalitate mult mai complexă, mult mai largă și mult mai titanică decît se credea odată despre autorul «unui singur volum de poezii». Cunoscutele novele și schițe din biblioteca Șaraga, precum și articolele politice din diferite gazete,

făcuseră de mult dovada că Eminescu este și un mare prozator; dar se credea — greșit — că este un novelist de ocazie și un scriitor politic mai mult de nevoie. Acum găsim nenumărate fragmente inedite, cari ne uimesc cu ceea ce ne spun: ideea unui mare roman (*Naturile catilinare*) îl preocupase pe poet la o vîrstă foarte tînă, încă, iar drama i-a atras talentul ani de-arîndul. Și să nu se uite că nu era lucru prea ușor să concepi un roman românesc pe la 1870, cînd genul acesta e pînă astăzi cel mai sărac în literatura noastră, și nici ideea unor mari lucrări dramatice nu este de trecut cu vederea la un artist prin excelență liric și la un om a cărui viață neliniștită nu-și găsește repede perechea în biografiile literare românești.

Dar faptul cel mai interesant, pe care ni-l destănuiesc fragmentele inedite ale lui Eminescu, nu este activitatea poetului pe tarimul epic și dramatic; ele, dimpotrivă, ne lămuresc și mai temeinic asupra *lirisimului atotcovîrșitor*, care-î elementul fundamental al personalității lui de artist și care se explică printr'un subiectivism desăvîrșit, deopotrivă de caracteristic pentru viața și pentru opera lui.

La Eminescu, elementul epic și cel dramatic, ori-cît de puternice ar fi ele în unele lucrări ale sale, sînt numai afluenții elementului liric: iată teza, pe care o pun aici, și a cărei amănunțită dovedire critică voi căuta s'o fac cu alt prilej. Acum încerc numai scoaterea la lumină a unora din probele numeroase, cari se pot înșira.

Cît privește elementul epic, poeziile în acest gen și chiar bucățile în proză ale lui Eminescu, cred că nu lasă în îndoială pe nimeni. Toate sînt în preponderanță lirice și fondul lor epic rămîne'n umbră. Căci nu întimplările și povestirea lor *obiectivă*, ci sentimentele și înfățișarea foarte subiectivă a faptelor, a ideilor și a naturii consitue forța lor de căpetenie. Așa-î în *Călin*, așa-î în *Luceafărul*, așa-î în *Strigoii*; același lucru se observă în *Sărmanul Dionis* ori în *Cesara*, cari ar putea fi judecate pe drept ca poeme romantice în prosă.

Cît pentru fragmentele dramatice, pe cari le-am citit în manuscrise, nu se presintă nici ele altminteri. Monologuri și dialoguri lungi, încărcate cu idei filosofice și svicînd de sentimentele cele mai adînci și cele mai variate; descrieri minunate ale farmecelor firei, un lirism erotic permanent, — iată elementele din cari se alcătuesc în mare parte aceste concepte de dramă.

Deocamdată, voi încerca să relevez probele ce ni se dau pentru ipoteza ce am pus, — în *Bogdan-Dragoș*, fragmentul dramatic cel mai voluminos din manuscrise (v. Ms. Ac. Rom. 2275; ff. 5--90).

Drama aceasta l'a preocupat timp îndelungat pe poet, după cum se vede din mai multe fragmente de concepte cari se referă la ea și cari sînt risipite printre hîrțile lui. Subiectul dramei e luat din vremea legendară a istoriei noastre, către care era firesc să se îndrepte un poet romantic în tot sufletul

său, o fantasmă uriașă, doritoare de lumi nereale, în care jocul unei creațiuni nestăpînite să fie cu totul liber.

Persoanele sînt următoarele :

Dragul, voievod de țară'n Maramureș¹⁾; *Sas*, văru-său; *Bogdan*, fiul lui *Dragu*; *Balcu*, *Dragu*, *Dragomir*, *Ștefan*, voievozi de neamuri; *Roman Bodei*, hatmanul lui *Dragu*; *Pahomie*, archiereu de Rădăuți; *Toader Lupășteanu*, boier pe valea Bistriței; *Bogdana*, soția lui *Sas*; *Crăciuna*, soția lui...; *Anna*, fiica lor; *Pepelea*; *Strolea*, scutier la *Toader Lupășteanu*; *Dragomir*, burggrav al cetății Dimboviței, solul lui *Alexandru Basarab*.

Fragmentul trebuie să dateze de prin anii 1875—1877, cînd *Eminescu* se afla la Iași, — pentru-că: a) manuscrisul este păstrat într'un caet, cu alfabet pe margini, în care se găsesc notițe ale poetului făcute în calitatea sa de *revisor școlar* (1875—76)²⁾, b) scrisul și chiar cerneala (violetă) aduc cu alte manuscrise ale poetului, care datează din acea vreme a petrecerii lui la Iași.

În fragment este însemnat numai *actul I*, cu scenele 1 și 2; încolo textul curge fără întrerupere, uneori chiar fără de indicația persoanei vorbitoare; el face impresia a fi scris dintr'una ori fără mari întreruperi de timp, și pe alocuri pare că ni se dă întiul concept.

Textul cit e scris, tratează: conspirația lui *Sas* și a soției sale *Bogdana* împotriva *Voevodului* *bolnav* și a fiului său minor *Bogdan*, cu scopul de-a ajunge ei în *Scaun*; abdicarea *Voevodului* în favoarea lui *Bogdan* și numirea lui *Sas* ca locțiitor, până la vîrsta de major a lui *Bogdan*; dialog între *Dragul* și un boier credincios al său, *Roman Bodei*, care pătrunde planurile lui *Sas*; dialog între *Voevod* și *Bogdan*, apoi între acesta și *Roman Bodei*; în sfîrșit o lungă și romantică scenă de dragoste între *Bogdan* și *Ana*.

Precum în celelalte fragmente dramatice, așa și 'n *Bogdan-Dragoș*, elementul predominant este *lirismul cel mai pronunțat*. Mai mult încă: găsim aici versuri singuratice, cari sînt adevărate *poesii lirice* și dintre cari unele cuprind chiar variante ori de-a dreptul bucăți din volumul de *poesii* al lui *Eminescu*.

Iată-le: Filele 56—57 Ms. cit. cuprind următoarele versuri *pur lirice*, pe

¹⁾ Într'un act de abdicare (Ms. cit. ff. 16—17), foarte bine ticluit după textele vechilor documente domnești, ceea ce arată odată mai mult cit de stăruitor le-a studiat și cit de mult s'a inspirat din ele poetul, — acest *Domn* își zice: «Cu mila lui *Dumnezeu Io Dragul Vvd. Domn stăpînitor a toată țara Maramureșului, Despot cetății Arieșului, Graf al țării secuiești..*» *Actul I* se petrece într'o «sală, în cetatea *Arieșului*».

²⁾ Vezi Ms. cit. ff. 1, 2, 110, 118, 119, 126, 127, 128, 130, 134v., 150, 174v. La unele notițe e pusă și data, ș. a. f. 119 cu data 1875, *Decembrie 2* și f. 127, cu data 29 *Noembrie, 1875*.

carî le regăsim, ca variante, în *Satira IV* (Eminescu, Poesii, Ed. Socec, 1895; pp. 250 și urm, și p. 253):

Castelu-î singuratic în codrii ceî de brazi¹⁾
 S'ogîndă-adînc în lacul cu repede talazi;
 În vechea lui zidire mișcate tremur numa
 Perdelele în geamuri, ce scîntee ca bruma..
 Străfulgeră în umbră a undelor bătae,
 Ajunse 'n a lor fugă de rumena văpae
 A luneî... ce pe dealuri frumoasă se ivește
 Și muchi și vîrfuri negre²⁾ pe cer le zugrăvește;
 Muchi negre, urieșe ce par³⁾ ca un balaur
 Păzînd în taina serii comoara lor de aur,
 Căci luna de jăratec prin ele cînd răsare,
 Comoară, care arde, vederilor se pare;
 Iar lebedele albe, pornînd din negre trestii,
 Apar dormînd ușoare pe faț'apei acestii.
 Cu aripele 'ntins[e], ele o 'mping, o taie
 În cercuri cari tremur și 'n brazde lungi, bălae,
 Iar papura se mișcă de-al undelor cureer,
 În iarba cea înaltă suspînă trist un greer;
 Și vîntă e umbra și rumenă e sara,
 În farmecul naturii părea c'aud ghitara...
 Văratec, caldul aer mă adormi cu svonul,
 Uimit, cu ochii țîntă priveam atuncî balconul,
 Ce-î încărcat cu frunze de spinzur prin ostrețe.
 Liâne înflorite cu fel de fel de fețe.
 De-odată... ușa mică... un pas sfios⁴⁾...
 Uscat foșnea pe scînduri mătasa cea subțire.
 Prin flori s'arată albă, se 'nchină peste gratii
 Duiosa arătare a vecînic-adoratei,
 Iar luna, luna plină, cu dulcea ei bătae
 Pe lac în lung durează o cale de văpae,
 Pe-o repede 'nmiire de unde o așterne,
 Ea, fiica cea de aur, a negurii eterne;
 Și cum creștea lumina-î, creștea și vîi și dealuri,
 Sub discu-î blind și dulce stăpînitor de valuri...

În scena de dragoste dintre Bogdan și Ana⁵⁾, ne întîmpină, aidoma, poesia *Peste vîrfuri*, publicată ca de sine stătătoare în Conv. lit. din 1883.

1) Îndreptat peste: «*pierdut în lumî de brazi*».

2) Îndreptat peste: «și *muchile de stînce*»...

3) Șters și înlocuit c'un cuvînt nelegibil (*puîi*?).

4) Versul e incomplet, în manuscris.

5) Vezi «M. Eminescu. Poesii Postume. Ed. Tip. Minerva. 1902»; pp. 50—52, unde-î publicat începutul scenei.

Intr'alt loc (Ms. cit., f. 65) și tot în dialogul lui Bogdan cu Ana, găsim următoarele versuri, cari constituie o variantă la unele versuri din poezia *Atît de fragedă* (ed. Socec cit., p. 95 și urm.), publicată în Conv. lit. la 1879 :

«Tu ești așa de albă ca floarea de cireș
 «Și soarta mea te puse în calea mea să ieși,
 «Să treci ca o ușoară crăiasă din povești
 «Cu ochii tăi... (*sic*) de lacrimi și de foc:
 «Pe a genei tremur e viață și noroc;
 «C'o singură privire să văd ce dulce ești,
 «Căci dulce ești... De-atuncea eū te visez mereū,
 «Tu gingașă mireasă a sufletului meu;
 «Cu pustiirea vieții-mi de-atuncea eū mă cert
 «Și'ntind ca dup'o umbră cu dreapta în deșert ¹⁾, etc., etc.

Alte versuri iarăși (Ms. cit. ff. 65—66), din acelaș dialog de dragoste, ne aduc aminte de fondul poeziei *O, mamă...* (Ed. Socec cit., pp. 98—99), publicată în Conv. lit. la 1880. Ele's următoarele :

O, tu ești Dumnezeu și viața vieții mele,
 Tu-mi ești în lumea asta ca soarele prin stele;
 C'un zîmbet, cu o vorbă arată-mi a ta milă...
 Să te iubesc atîta... nu e păcat... copilă!
 Pe maică mea sermana atîta n'am iubit'o
 Și tot, cînd cu țărîină pe ea [aū] coperit'o,
 Părea că lumea-î neagră și inima îmi crapă,
 Și aș fi vrut cu dînsa ca să mă pue'n groapă;
 Cînd clopotul véciei plîngea 'n a lui aramă,
 Eū, rătăcit la minte, strigam: «Unde ești mamă?»
 Priveam în fundul gropii și lacrimi curgeau riū
 Din ochii mei nevrednici pe negrul ei sicriū,
 Nu știam ce-î de mine și cum pot să rămîn
 În lume-atît de singur și-atîta de străin;
 Aș fi răcnit, dar glasul mi se 'nnea în gît...
 Dar cu a ta iubire eū tot n'am plîns atît.

În credința noastră despre preponderanța elementului liric în toate operele literare ale lui Eminescu, putem face un pas și mai departe. Putem formula părerea, că poetul era conștient de acest lucru și că el însuși scotea ca dintr'un izvor nesecat poezii lirice din unele concepte dramatice ale sale. Pe f. 175 v., Ms. cit. găsim adecă schema unui «*Dodecameron dramatic*» (vorba-î a lui Eminescu), un plan de 12 drame cu subiecte din istoria noastră veche, purtînd nume de voievozi ca titluri; între ele avem și pe «*Dragoș-Vodă*», precum și un titlu: *Neamul Mușatin*,

¹⁾ Vezi o variantă ulterioară a acestor versuri în Ms. Ac. Rom. 2279, f. 14, unde-î scrisă ca un fragment de *poezie lirică*, de sine stătătoare.

la care-s adaose în paranteză cuvintele: *Mircea-Vodă, bătălia dela Nicolae*, — ceia-ce ne îndrumă la partea întâiu din Satira III-a, care-i ulterioară planului acestui Dodecameron.

Posedăm chiar probe mai apropiate pentru aserțiunea noastră.

În Ms. cit., f. 117, cetim câteva versuri, aparținând, evident, tot dramei *Bogdan-Dragoș* și părind a fi fost menite să facă parte dintr'un dialog al Anei cu mamă-sa. Ele nu-s decit un fel de variantă a poeziei *Rugăciune* (vezi Ed. Socec cit. p. 294, o notă d-lui Maiorescu și p. 302, textul poeziei):

«O maică preacurată și pururea fecioară,
Cu mil'asupra noastră sermanilor coboară
Privirea ta senină... Ne lasă să trăim,
Sermani, așa cum sintem... c'atita ne iubim.
De e păcat! noi nu-l știm, căci tineri și deșerți
Sintem... Tu înțeleaptă vei ști ca să ne ierți:
Dac'am uitat de tine nu ne o ține rău,
Și tu uitași, odată, tot pentru fiul tău...
Îți era drag ca ochii din cap... Bogdan asemeni
Îl vezi... mî-e drag... Într'asta tu maică, mie-mî semenî.

De altmintrelea, acest fenomen al reluării ideilor, imaginilor și chiar versurilor în repetite rinduri¹⁾, este o notă caracteristică a creațiunii lui Eminescu și explică mulțimea variantelor, la care a ajuns unele din cele mai bune poezii ale sale (d. p. *Maî am un singur dor*; *Veneția*). Cestiunea, care-i foarte interesantă, merită un articol special; îl voi da cu alt prilej.

ION SCURTU.

MURMURUL PĂDURII

Vezi ce liniște în juru-ți?.. Călătorule-obosit,
Stai în marginea cărărei, odihnește-ți bietul trup.
Pe sub crengile-ațipite, visele se-adună 'n șoaptă...
E tăcere... Ca prieten vine-amurgul dintre munți,
Dar de el să nu te sperii: stele 'ncep a se aprinde,
Luna va zîmbi îndată peste vîrfurile mele;
Colo 'n umbra de pe vale, unde apele vuesc,
Va rostogoli pîriul fărături de pietre scumpe... —

¹⁾ Chiar și 'n *Bogdan-Dragoș* măi întilnim două casuri analoge, ș. a. versurile cele 12 din Ms. cit. f. 35, cari sint aproape identice cu versurile din poemul (mai mult liric, decit epic) *Gemenii*, Poezii Postume, p. 68; precum și câteva versuri din acel Ms. ff. 81-82, cari revin ca sentimente, imagini și expresii în strofa 9, din poezia *Te duci* (Ed. Socec cit., p. 149) și'n *Terținele* din Poezii Postume, p. 101-102.

Să n'ai teamă că avutul tău în mină de fură cădea-va,
 Ești sub paza mea... și răul fuge de prin parte-aceasta :
 Lîngă piatra peste care căpătiul ți-l așterni,
 Două suflete-ascultară glas întăritat de valuri...
 Și sorbir'adînc iubirea... Locu-î sfînt de-atunci...»

Străine!

N'asculta ce spune codrul, pleoapele închide, dormi!..

GEORGE VILSAN.

Doi parisieni: dd. Catulle Mendès și Jonnescu-Gion

D. Catulle Mendès, scriitor de la Paris, ni-a făcut onoarea de a visita Bucureștii, acest centru latin în Orient, pentru a ținea două conferințe cu plată.

D-sa e un Proteu intelectual de o rară elasticitate, versatilitate și multiplicitate. Cînd vrea e poet, cînd vrea e critic, cînd vrea nuvelist, cînd vrea cronicar. Une ori ți se pare că face prosă și sînt versuri, alte ori ți se pare că-ți dă poezie și în realitate e cea mai autentică prosă. Critica sa e poezie lirică, poezia sa lirică are un gust critic. Face rapoarte Ministeriului de Instrucție din patria sa și gîdile simțirea cam tocită a burghezilor ce petrec bine, prin bucățile sale erotice, care s'ar numi imorale, dacă autorul lor n'ar vădi atîta talent. D. Mendès, obișnuit să învingă totdeauna greutățile, sau măcar să le înfrunte cavalereste, ține și conferințe, de și nu are glas decît pentru urechile atente ale prietenilor săi.

Acesta e d. Mendès. La București îl cetia foarte multă lume, dintre acei oameni cu simț ales pentru frumuseță, dintre acele fine doamne care răsping cu despreț hrana vulgară de sănătate bană pe care o pot da grosolan ca I. L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Alexandru Vlahuță și Gheorghe Coșbuc. Cîte inimă mișcate de un sînge generos, bulgar, grec și armean, nu băteau pînă mai ieri cînd se gîndiau la nemărgenita plăcere de a vedea aievea, cu ochii trupului, nu numai cu pofticioșii ochi ai minții. pe acest mare și curat apostol al artei, d. Catulle Mendès. *Oh! mon cher! Oh ma chère! Oh mes chers! Oh mes chères!*

Și iată-l că a venit. Ca omului de la Paris, i s'a părut orașul meschin; stradele pustii, oamenii încetinei la mers, podoabele prea cu toptanul aruncate. Ce limbă vorbeiau, de unde să știe bietul om celebru care e de pe timpul cînd compatrioții săi nu învățau *de loc* geografia? Ce-am fost și ce sîntem, nu se poate afla într'o clipă, nu *rentează* apoi cînd vine omul pentru cîștigul mărunt a două singure conferințe, din spre Pesta și către Constantinopol; și, în sfîrșit, ce mai trebuie să cerceteze cineva, măcar din curiozitatea intelectuală de a înțelege o țară pe unde ajungi a trece, — cînd știe doar ori-ce Frances din Paris că în România e un rege german, politicianii prietenii ai Triplei Alianțe, boieri valahi, moldavi, moldovalahi foarte bogați, Evrei cari servesc pentru alimentația publică și țeranii *du Danube*, cu părul de trestii? D. Mendès mai știe—de unde? — că nouă ni place melodrama — căci sîntem sentimentali ca un *toreador* olog, — opereta — căci nu e unul dintre noi care să nu viseze de la cincisprezece pînă la optzeci de ani alt ceva decît picioare de baletiste! — și literatura specială în care d-sa e un maestru.

Ilustrul călător ni-a spus că măi este și altă literatură, pe care d-sa n'o face, dar despre care scrie rapoarte Ministeriului din Franța. Și la sfîrșit ne-a lămurit că există un oarecare Wagner, care a compus foarte frumoase opere (băgați de samă, nu *opere*).

Autorul acestor rînduri n'a plătit pentru a se împărtăși de «visita» d-lui Mendès. Dacă însă ar fi plătit, ar fi ascultat cu toată răbdarea omu'ul care a găsit ce-a căutat și, întors acasă, n'ar fi zis nimic împotriva poetului călător, care n'a nemerit un compliment pentru oaspeții săi sau a socotit că aū venit prea puțin ca să-și dea osteneala să-l caute.

Dar publicul nostru a fost jignit, și în mijlocul lui cine putea să se înroșească mai mult supț ofensa neglijării din partea acestui «frate măi mare» latin care e d. Mendès decît acel apostol al latinității care e d. Gion? D-sa e și un om de un gust foarte fin, un cunoscător adînc al literaturii franceze clasice, o încîntătoare subretă care ascultă, rîzînd cu gropițe în obraji, la toate ușile modei, suverana sa; d-sa e cel măi parisian dintre locuitorii României, Bulgariei, Serbiei și, într'un cuvînt, ai întregului Orient!

Și, spre nenorocirea lui, d. Mendès nu știa aceasta. Vorbînd, trufașul Frances credea că privește numai capete greoaie de Orientali apatici, și nu deosebia în mulțimea desprețuită agera privire de Parisian mușcător a d-lui Gion!

Dar fie că a și fost pedepsit! În *La Roumanie*, campionul nostru a executat pe insultătorul națiunii într'un limbagiu atît de parisian, încît sîngele ți se suie în față... de mîndrie.

«Păi bine, neică, *ainsi que le disait feu* Temelie, atunci cînd Napoleon al III-lea stătea în Puțul cu Țolpi și Henric al IV-lea, *le roi galant-homme*, își purta panașul alb pe marginea Obileștilor». Etc., etc.

Se zice că, de frica d-lui Gion, Catulle Mendès nu va măi veni la București, dar sîntem pozitiv informați că d. Gion, a cărui cronică a produs o colosală impresie în Paris, e chemat de urgență acolo — și pe viață — pentru a face din toți Francesii adevărați Parisieni.

E bună o veste, dar... cu cît măi bună cealaltă!

N. IORGA

RĂSPUNSURI

P. Ploești (?). — Una se publică în numărul acesta. Celelalte urmează; vă rugăm să ne dați numele și adresa d-v. Și măi așteptăm, cu dragă inimă, și altele.

Neni, Loco. — Incercarea e laudabilă, rezultatul măi puțin.

M. Loco. — «Sufletului» ar merge poate dacă ați fi măi natural în espresii. Lăsați expresiile adacadabrante ca «foc diamantin», etc.

B. Cr. Loco. — Idei frumoase; — păcat, că haina care le îmbracă nu li se potrivește. Căutați să refaceți măi ales bucata «Năluciri».

RED.

AVIS

Cu începere de la acest număr, singurul însărcinat cu administrarea acestei reviste este d. I. SPIRESCU, căruiu i se vor adresa ori ce sume de bani, precum și toate scrisorile de afaceri.